

Estatueta fàlica (Priap)
MNAT-518. Museu Nacional Arqueològic de Tarragona
Fotografia: Ramon Casanova.

Història d'un estaquirot

JOSEP M. SOLÀ

*Per a la calafina “Penya l’Estaquirot” (1993-1999);
si cal, amb nostàlgia*

Senyors, ¿us plauria de sentir un estrany conte de desamor i de vergonya? És un conte rar i antiquíssim com jo mateix: no sé pas quants anys tinc —n’he perdut el compte. Però després de portar tants de segles a l’esquena —i un segle és ja una eternitat per viure— el meu cor no pot callar més i em mana d’explicar-vos la meva història. Porto dol d’un món i de tots els qui l’han poblat: gairebé en sóc l’únic supervivent. Ara, però, ja no em fa por de parlar: cal vèncer la por. És una qüestió de dignitat.

Des de la meva fosca solitud, palplantat en algun racó dels horts i dels jardins d’aquesta terra, encara se’m posa la pell de gallina i una esgarrifança em puja per l’espina quan sento algú que escridassa: “*Ets un estaquirot!*” Perdoneu-los perquè no saben el que diuen. Perdoneu-me a mi, també, per si aquesta meva història us resulta un pèl obscena i, alhora, un xic grotesca. No és culpa meva. Hem quedat que us diria tota la veritat i sé que vosaltres, íntimament, us considereu hereus d’Apol·lo, el déu que estima la veritat per sobre de tota cosa, aquell déu que presidia l’oracle de Delfos al centre del món. Sapiguen, també, que un dels epítets del déu és el d’aquell que fereix des de lluny (amb l’arc, és clar). Jo no us vull ferir —ni de lluny ni de prop. Si algú pensés que aquesta història és inversemblant, us confessaré que la podeu trobar en els llibres; en els antics, però: els dels clàssics grecollatins (aquells llibres que ja no llegeix ningú). Quan els hàgiu llegit tots, comprovareu que la carn és trista, ai las!, si fa no fa, com la meva.

Em dic Priap i sóc un semidéu. Això que per a qualsevol altre seria un motiu d’orgull, per a mi ho és de tristesa i d’una nostàlgia infinita: nostàlgia d’haver volgut ser un ésser normal. La meva mare fou Afrodita, la deessa nascuda al cor d’una petxina, i filla de l’horror, també: l’escuma del mar es barrejà amb la semença dels òrgans genitals d’Uranos capolats pel seu fill Cronos, i així va ser engendrada. Era bellíssima, preciosa, alta, de pell blanca i amb els cabells com un fil d’or: la daurada Afrodita, li deien. Quan va ser portada de Xipre i presentada als olímpics, tothom va quedar captivat per la seva bellesa. Zeus, el qui en el llamp s’adelita, va ser el primer d’ enamorar-se’n, o almenys de posseir-la i fer-la engendrar. Hera, aquell ull boví que sembla que mai no es clou, gelosa del seu marit sempre infidel —i tal volta esporuguida només de pensar què podia suposar per als immortals un fill que heretés les qualitats dels seus pares (la bellesa de Cipris i la potència de Zeus)—, va tocar el ventre de la mare perquè la criatura nasqués deforme. El malefici es va acomplir: vaig néixer amb un membre viril enorme

i tan desmesurat que la primera d'averkonyir-se'n fou la meva mare. Tingué por que tots dos fóssim la riota dels altres déus i, per estalviar-se l'escarni, em va abandonar en una muntanya de l'Àsia Menor, a la vora de la ciutat de Làmpsac. No li ho perdonaré mai: no m'ha estalviat cap burla ni dels déus ni dels homes per culpa del meu fal·lus desesperadament i permanentment erecte i vermell.

Com us podeu imaginar, aquest és l'origen i la causa de totes les meves desgràcies. Encara ara, després de tants anys, em costa de comprendre quina gràcia hi ha en aquesta deformitat espantosa: motiu d'acudits, grolleries i facècies desafortunades, i dels somnis i desitjos més inescrutables de força persones. Fins i tot un notable escriptor barceloní ple de tics i de quequesa, gosà de fer-ne una novel·leta, tot desconeixent la meva veritable història, i l'únic encert de la qual és en el títol: la magnitud de la tragèdia. Ambdós noms escauen tant a la meva anormalitat física com a la meva trajectòria vital. Ja ho sé, que he tingut coetanis meus, éssers semidivins o herois, que també sofriren algun tipus de monstrositat: Orestes era d'estatura gegantina, els Diòscurs patien de nanisme, Licaó tenia forma de llop, Tirèsies era androgin, Èdip coixejava de naixença i el meu amic Silè posseïa uns trets inequívocament equins. Però això no em conhorta: les seves deformitats tenien un cert aire de noblesa; la meva és tot el contrari.

Infant abandonat i expòsit, uns pastors van recollir-me i, rudes com eren, van adorar, de seguida, la meva virilitat. Van convertir-me —em puguen els colors a la cara, quan hi penso— en el gran déu de Làmpsac, símbol de la fecunditat, associat alhora a la potència sexual masculina i a la fertilitat campestre. Per acabar-ho d'adobar, em representaven com una figureta de fusta de figuera (fusta tova, inútil, i que put quan crema), toscament treballada, amb el seu fal·lus enorme (els erudits en diuen “figura itifàlica”, amb el membre en erecció), amb fruits del camp (atributs de la fertilitat) i amb una falç (estri propi d'una divinitat agrària): se'm venerava a l'aire lliure, sobre pedres o columnes, als jardins, als boscos i a les vinyes, i se'm feien ofrenes per procurar-se'n el favor o la protecció. Deien que un dels meus atributs era el de desviar el “mal d'ull” i també el d'anul·lar els malefics dels envejosos que volien perjudicar les collites. Amb el pas del temps, coincidint amb el triomf del “racionalisme” hel·lènic, vet aquí que em vaig convertir en poc més que un espantaocells i un espantalladres a la vora dels conreus.

La pregunta que us deveu estar fent és la mateixa que m'he fet tota la vida: ¿des de quan una verga desmesurada pot espantar cap ocell ni cap lladre de bancal? Si l'únic que provoca són riallades grasses! Heus aquí el meu destí doblement tràgic: en tant que ésser esguerrat i com a inútil guardià dels horts. D'aquí ve aquella esgarrifança de què us parlava al començament cada cop que sento el crit de: “*Ets un carallot!*” o bé, “*Ets un estaquirot!*” Però si m'estan anomenant a mi, el gran déu de Làmpsac! No havíem quedat que no es podia pronunciar el nom d'un déu en va, segons el vostre decàleg (punt dos)? ¿No tenia prou penes (sic) amb la meva dissort d'inútil espantall que encara s'hi han hagut d'afegir aquestes expressions que m'escarneixen ignorant-ne l'origen mitològic i etimològic? Consulteu el Coromines i ja me'n tornareu contesta! Per estalviar-vos la feina, sense voler-me fer pesat, us en faré cinc cèntims: *carall* és un mot d'origen preromà que sempre ha designat el membre viril, fins en el significat paral·lel de pal, fusta dreçada. Les roques de figura fàlica de les vostres muntanyes (sagrades o serrades) anomenades *Cavall Bernat* dissimulen la pronúncia de *Carall Baranat*: una roca itifàlica voltada d'una barana —les tanques de jardins i hortets (per cert, el castellà *carajo* té el mateix sentit). Com a deformacions eufemístiques de *carall* tenim *caram* (i *carai*), entre d'altres. Un sinònim de *carall* és *estaferm*, i aquest, al seu torn, ho és d'*estaquirot*. Ja sé que s'aplica a persones de poca estima, badocs i ximplers, però ho són per inacció, perquè estan quietes i palplantades com un estaquirot. ¿I què hi fan plantades així, com una estaca? Doncs, espantar ocells, que és el seu

ofici ancestral. Ara, però (quina decadència!), n'hi ha prou amb una figura semihumana farcida de qualsevol cosa i amb un barret de palla estrofolari: això en els horts “luxosos”. En els altres, quatre tapes de llauna immenses penjades d'un fil volen fer la mateixa funció. En voleu més? Estaquirot, en occità, es diu *titàs*. ¿Cal afegir que *tita* és un hipocorístic per penis i que prové, amb idèntic significat, del llatí vulgar *titus*, i que evolucionarà en tudó, el nostre colom silvestre, amb afinitats amb el nom priàpic *Tutuni* i l'indoeuropeu *Tu*, d'on ve *títill·lar*, inflar, agitar-se amb un lleu tremolor? ¿Sabíeu que l'estaferm o estaquirot era un ninot de fusta giratori que, en una mà hi tenia un petit escut i en l'altra un sac de sorra, i que els vagarosos cavallers medievals n'havien de colpejar l'escut amb la llança tot mirant d'esquivar el cop del sac que giravoltava al mateix temps?

Abans us he dit que la meva història s'assemblava a una tragèdia i potser ho he exagerat. Que Aristòtil em perdoni! Més aviat s'assembla a una comèdia —grotesca— i aquest és l'únic aspecte de la meua vida del qual em seria llegut de presumir. En un dels passatges de la *Poètica*, Aristòtil sosté que la tragèdia va néixer dels solistes del ditirambe, mentre que la comèdia ho féu dels solistes dels cants fàl·lics. S'ignora com devien ser els uns i els altres; se sap, però, que al s. IV a.C., en ciutats gregues (i no solament de l'Àsia Menor), es feien celebracions poètiques a divinitats fàl·liques. No costa d'imaginar que hi pugui haver alguna relació directa entre aquest fet i la meua presència, cada cop més freqüent a partir del s. III a.C., en la religió i la literatura alexandrines. Tot i que Aristòtil afegeix que la comèdia és una imitació d'aquelles persones que són de mena inferior (això és molt cruel), no pas tocant-ne tots els vicis sinó sols els d'aspecte ridícul —els quals constitueixen una part d'allò que és vergonyós—, cal dir que la trentena d'epigrames *priàpics* grecs que ens han pervingut a l'*Antologia Palatina* són, en general, seriosos i votius, i només rarament hi apareixen referències a la meua “zenital magnitud”. A Roma, en canvi, el meu culte i la literatura que se'n deriva hi sorgeixen desvinculats ja de qualsevol element religiós: hi predominen l'obscenitat, la facècia i la burla. Val a dir que aquests *priapeus* no són dolents del tot (però no em fan justícia). Un dels que prefereixo és el núm. 9 del *Corpus priapeorum*, que és una paròdia magnífica de l'estil elegíac elevat:

*“Per què no em tapo les vergonyes, em preguntes?
 Pensa si amaga l'arma cap dels déus.
 L'amo del món té un llamp, i el duu ben a la vista,
 i no amaga el trident el déu marí;
 (...)
 No és pas un crim si a mi se'm veu sempre la verga:
 sense aquesta arma, estaria indefens.”*

La consideració del fal·lus com una arma —sols de pensar-hi, m'esborrono— que amenaça els esporàdics lladres de fruita amb un càstig sexual (la sodomia) és un dels motius més freqüents d'aquest gènere. Afegiré, i me'n sento secretament orgullós, que el més excel·lent dels vostres poetes, Josep Carner, va compondre un brillantíssim *priapeu* el 1957 (2a versió) intítulat *Advertiments del priap d'una torreta*:

*“Jo, treballat en fusta molt grollera,
faig cada dia sentinella a l’hort
on vetllo una fatídica perera,
un nisperer i un cirerer mig mort.*

(...)

*Mai ni d’un fruit no us emparéssiu. Car
si l’intrús se’n deleix i se n’envia,
farà tristes ganyotes d’agonia
mig aclucant un ull crepuscular.”*

Per les meves excel·lències físiques és obvi que em van incloure de seguida en l’alegre comitiva de Dionís. Algú ha afirmat que ell és el meu pare autèntic: tant de bo! No hi hagués hagut ni el malefici d’una muller rabiosa, ni el rebuig d’una mare avergonyida. No, Dionís estima tothom —tret d’aquells que pretenen d’ignorar-lo. A més, sempre va vestit de dona, porta uns cabells llargs que li cauen esquena avall, i s’assembla a un metec oriental: ulls foscos, aire seductor, boca d’or. Exerceix damunt tothom una fascinació epidèmica. Com voleu que sigui el meu pare, si no m’hi assemblo de res! Això sí: no para mai! És incansable. Ens fa anar amunt i avall, vagarejant pel món sense solta ni volta, ni rumb. Més endavant, vaig saber que l’únic que volia era tornar a casa seva, a Tebes, i seduir-hi totes les dones: aquesta, però, ja és una altra història.

Nosaltres, el seu seguici, fèiem veritable terror: sàtirs, silens, nimfes, nàiades, meliades, driades, hamadriades, orèades, mènades, bacants, centaures, el déu Pan, i alguns hi afegeixen Silvà, Faune i Hèracles. Com podeu observar, allò més aviat semblava una “parada de monstres”, una colla de *freakies* esverats, cridaners i, molt sovint, embriacs. Qui no tenia una deformitat, era una barreja d’home i animal; la majoria, unes dones histèriques i escabellades que tot el dia saltironejaven com a folles i cantussejaven plenes d’entusiasme, o sigui, posseïdes pel déu. Tot plegat era força fatigós i extenuant, però m’hi vaig acabar acostumat: m’hi sentia bé, dins d’aquella orgiaca comitiva, i fins els estimava. Constituïen, de fet, la meua veritable família, i n’estava agraït.

Un dia, vaig preguntar al vell Silè (que tenia fama de ser el més savi de tots nosaltres), sempre damunt el seu ase d’esquena encorbada, quin era l’objectiu d’aquella estranya comparsa i del nostre inacabable vagabundeig. “*Portem l’alegria als mortals*”, em respongué cantant i rient sense parar. “*I per què la necessiten, els homes, l’alegria?*”, vaig interrogar-lo, encara. “*Per oblidar, durant breus instants, que són moridors, éssers efímers abocats al sofriment i a la mort.*” Havia deixat de cantar i adoptà un posat greu i seriós. “*El que no saben —prosseguí— és que l’alegria és tan efímera com la claror dels estels a la nit. El millor per a l’home és no haver nascut, i, si ha nascut, morir com més aviat millor.*” Malgrat que sovint us burleu de mi, les dures paraules de Silè em despertaren una compassió que vosaltres no m’heu concedit mai. De llavors ençà, cada cop que sóc objecte dels vostres blames, penso en allò que em revelà el vell savi, i ho suportó millor imaginant quanta d’inefable tristesa porteu al vostre dedins.

Pobre de mi: rubicund, pelut i aspre com sóc, quan hi penso, encara envermelleixo més. Me’n vaig enamorar: es deia Lotis. Era una nimfa diferent de les altres: no ballava com una feréstega, els seus moviments eren sempre dolços i portava la cabellera agençada per una mà d’artista. Un xafogós migdia d’estiu, tothom dormia a l’ombra de l’oliverar on havíem parat a reposar. El cant de les cigales atorgava a aquella quietud una pau perfecta. Sense respirar, em vaig acostar on Lotis descansava: el seu rostre, bellíssim, reposava damunt l’herba. Indolent, un plec de roba que li havia lliscat de l’espatlla

deixava entreveure la blancor d'un pit (no estava excitat: en el meu cas seria un pleonasme!). Algú ha dit que volia violentar-la: no és cert. Tan sols volia acaronar una mica la seva pell: em recordava tant la mare! Vaig allargar la mà i, en aquell mateix instant, l'ase de Silè bramà amb veu ronca. Lotis es despertà, espantada, em mirà sense comprendre i, en la seva fugida, esvalotà tot el grup. A mi, aquell bram d'ase que esquerdà el cel em recordà la riallada dels déus el dia que vaig néixer: encara ressona a les meves orelles. Vaig estar a punt de posar-me a plorar. Lotis sempre més va fugir de mi. De llavors ençà, els ases em fan por perquè sembla que es mofin de mi, amb aquelles dentotes i aquells crits. Els homes, ignorants i efimers, van convertir aquella escena patètica en un ritual: un cop l'any, sacrificaven un ase (el delator) en honor meu. Els romans, que tot ho capgiraren, feren el contrari: a Lotis li digueren Vesta, i en la seva festa coronaven els ases amb garlandes de flors (i no els feien treballar) com a graïment per haver preservat la virginitat de la deessa.

No sé si Dionís havia pretès mai que jo em convertís en l'últim vestigi d'un món extingit. Tots els meus companys van anar desapareixent i només vaig restar jo, transfigurat en un trist espantaocells d'hort abandonat. El so de cròtals, flautes i siringues ja fa molt temps que s'ha esvaït. Ni un poema, ni la riallada sarcàstica dels déus m'acompanyen. Un silenci dens m'afeixuga. Tan sols trobo un cert alleujament quan miro el repòs de la tarda damunt els sembrats; quan, ja lluny, fumegen les teulades dels masos; i, de dalt de les muntanyes, cauen, allargades, les ombres. Closos els ulls, voldria reposar per sempre: de què em serveix la meva suposada immortalitat?

No us rigueu més de mi, ni de la meva fusta desesperada en erigir-se —la meva paradoxal i càrnia tristes: ¿no veieu que és l'estaca a on estem tots lligats? Sóc un carallot picotejat pels tudons, i ple d'enyorança davant d'un món que no comprèn. Feu-me un favor: aixequen una pregària per aquest pobre Priap, i per als qui, com ell, arrossegueu l'estigma d'alguna inconfessable deformitat.

JOSEP M. SOLÀ I BONET (Calaf, 1961) és escriptor i professor. Autor de la novel·la *Llibre de les quatre metamorfosis* (1997). És membre del consell de redacció de la *Revista d'Igualada*. El 1999 va obtenir el Diploma d'Estudis Avançats (dins Humanitats), i actualment prepara la seva tesi doctoral sobre Grècia i la literatura catalana contemporània.